

подржавају његову кандидатуру и т. сл.). Затим би бирачи у мањим јединицама него што је изборни срез (нпр. свако село, или трећина, четвртина, петина изборног среза) најним гласањем одлучили ко ће од уписаних претендента бити њихов кандидат. Зато би требало, опет, оставити један рок у коме ће овако одабрани кандидати, истим средствима као и у претходној агитацији, агитовати за свој избор. При том би добро било организовати њихове заједничке иступе, полемике, дати могућност бирачима да им постављају питања и т. сл. Најзад би, између свих који су на предизборнима кандидовани, бирачи на дан избора изабрали посланике.

Демократичност овог система мислим да не треба много бранити. Могло би се приговорити да он пружа могућност да се неко демагогијом или преко неформалних група наметне за кандидата. Али наши бирачи су већ до сада показали довољно способности да разликују право од лажног а, уосталом, ту су Савез комуниста и Социјалистички савез да својом активношћу открију лажи и помогну бирачима при одлучивању. Ако у томе понегде не успеју, доказаће само своју неспособност и доказаће да не уживају поверење бирача. Дакле, СК и СС треба не да истичу кандидате, него да се боре да буду истакнути најбољи од претендента.

Могло би се приговорити и то да су то двоструки избори, који ангажују много и бираче и материјална средства. То је у извесној мери, можда, тачно, али ми баш треба да настојимо да што више заинтересујемо и ангажујемо бираче око избора посланика. Што се тиче трошкова, то је незнатно повећање, које ће бити вишеструко надокнађено квалитетом скупштинског рада и поверењем грађана у овако изабране органе власти. Уосталом, демократија је скупа и са тиме треба рачунати.

О ХУМАНИЗАЦИЈИ ИЗВРШЕЊА СМРТНЕ КАЗНЕ

У нашој јавности, од најширег круга грађана, јавило се онедавно посебно интересовање за смртну казну. До тога је, углавном, дошло после неких случајева организованих разбојничких напада у већим градовима, којима је дат широк публицитет путем свих средстава јавног обавештавања. По начину извршења, усред дана и на јавним местима, по високим износима новца који су били циљ пљачке и по безобзирности према људским животима, ова разбојништва имају вид посебно тешког криминала, гангстерских препада, какви се већ деценијама врше у индустријски развијеним земљама. Економски развитак и све гушћа насељеност у градовима као да погодују и код нас овој врсти криминала. Реакција најшире јавности — нарочито у професијама где се налазе потенцијалне жртве, свуда где се ради с новцем — носи у себи и бојазан од нових случајева. Разумљиво је што се у старом спору око смртне казне код нас јавља плина расположења које не иде у прилог њеном укидању а ни ограничавању. С правом или не, у смртној казни многи виде меру која ће у самом почетку сузбити овај за нас нови вид разбојништва, ако та казна буде ригорозно примењивана.

У нашем систему казни, по Уставу, смртна казна може се изузетно предвидети само савезним законом за најтежа кривична дела и може се изрећи само за најтеже облике таквих дела. Одредбама Кривичног законика прописана је за нека од кривичних дела против народа и државе, против човечности и међународног права, против живота и тела, против имовине и против оружаних снага, а и када је прописана, по изреченој

општој одредби, има се изрицати изузетно, и то само за најтеже случајеве. У том смислу, код појединих дела у Законику није ни унета као искључива казна, већ је увек остављена могућност да се замени казном строгог затвора.

Према прописима кривичне процедуре, о ствари у којој је изречена смртна казна мора да се суди у три степена са редовном жалбом против првостепене и другостепене пресуде, тако да коначну пресуду увек доноси Врховни суд Југославије. Постоје ванредни правни лекови који се могу користити после коначне пресуде: захтев за понављање поступка, захтев за ванредно ублажење казне и захтев за заштиту законитости. Најзад, амнестијом и помиловањем смртна казна може бити замењена којом другом казном, а може бити дато ослобођење од сваке казне.

Према оваквим одредбама о смртној казни у нашем законодавству у великој је мери већ дошла до изражаја у свету распрострањена тенденција према што мањем броју осуда на смрт и ограничавању смртне казне само на изузетне случајеве. Но, ма колико да је њена примена сужена, самим тим што постоји и што у њој неки виде једину ефикасну меру друштвене одбране у односу на одређена кривична дела, поставља се питање да ли је та казна неопходна.

Смртна казна, биолошки, састоји се у насилној смрти, уништењу живота. У хуманитарном прилазу, та врста казне појмовно је неспојива са хуманим поступањем. О хуманизацији смртне казне може да се говори само онда, ако се она потпуно уклања из система кривичноправне репресије. Докле постоји, макар сведена и на изузетак, мора да буде, као и све друге казне, оправдана циљем који се њом остварује у правном поретку.

Смртна казна данас нигде у свету није акт одмазде, а не може разумно да се узме ни као поправна мера према осуђеном. Искуство показује да не делује ни као застрашујућа мера према потенцијалним извршиоцима кривичних дела „запрећених“ смртном казном, јер, по правилу, и у припреми и приликом извршења учинилац рачуна с тим да неће бити откривен, па, дакле, ни кажњен. Аргумент о „генералној превенцији“, с којим понекад иступају заговорници смртне казне, полази од апсурда да се људи уздржавају од противправних радњи само због страха од казне, па било да је реч о убиству или о паркирању на забрањеном месту.

Када савремени законодавац у свој систем мера и метода којима обезбеђује друштвену дисциплину и правну сигурност уноси и смртну казну, разлог за то мора да се тражи у нужди да се заједница заштити у оним својим добрима која чине срж сваког организованог живљења у људској заједници. Законодовац сматра да по оном што се испољава приликом извршења одређених кривичних дела — на пример, приликом подмуклог убиства брачног друга из користољубља — између појединца који такво дело врши и друштва настаје непромостив јаз. Извршилац је изгубио својства људског створа. По ономе што је учинио, себе је за увек онемогућио да живи у друштву других људи. То се може изразити и другим речима па да се добије иста мисао: по ономе како је поступао и шта је хтео, извршилац је прешао крајње границе које друштво поставља као бескомпромисне услове живота у заједници. Ко пређе те границе, нема

му места међу људима, он мора да буде трајно уклоњен из заједнице. Уништењем извршиоца врши се ефикасно трајно уклањање и потпуна заштита друштва од ризика које својим егзистирањем он собом носи. Тако се једино може да схвата и оправдава неопходност постојања смртне казне у савременом свету.

Овакве поставке прихвата и законодавац који трајно уклањање постиже доживотном изолацијом у затворске зидове, а не усмрћењем извршиоца. Наш законодавац није прихватио ово решење у хуманизацији смртне казне, већ је оставио суду да бира између смртне казне и временски ограниченог строгог затвора у најдужем трајању од 20 година, према свим околностима случаја. Када се суд определи за казну смрти изриче је, и, уколико се не отклони одлуком шефа државе, изречена казна се извршује. По закону, стрељањем.

У свету има и других начина извршења смртне казне: вешањем, гиљотинирањем, електрокуцијом, тровањем гасом. Сви се свде на исто: уништава се живот насилном смрћу. Сваки од садашњих начина присваја за себе одређен хумани квалитет: да је више частан, мање болан, па и безболан, у часу извршења. Сигурно је једно, да у поређењу са неким од начина извршења у прошлости — клање, одсецање главе мачем, набијање на колац, растрзање коњима, ломача — савремена средства постизања насилне смрти не испољавају некадашњу бруталност у чину извршења, настоје да што више удаље извршиоце казне од осуђеног и отклањају спектакуларност егзекуције која се некад користила као застрашујућа мера према маси која присуствује извршењу.

Наше законодавство посебно онемогућује да се смртна казна изврши пре него што се утврди да није укинута или замењена актом амнестије или помиловања. Одлаже извршење над лицем које је тешко телесно или душевно болесно, докле та болест траје. Смртна казна се не може извршити над трудном женом, а трудној жени не може се ни изрећи. На усмену молбу осуђеног, орган надлежан за извршење може одобрити да се извршење одложи за 24 сата од часа када је осуђеном саопштено да казна није укинута а ни замењена актом амнестије или помиловањем. Извршује се без присуства јавности пред комисијом коју сачињавају судија окружног суда, окружни јавни тужилац, представник органа унутрашњих послова и лекар.

Закон не каже ко обавља сам акт стрељања, а у пракси то чини одред чланова милиције комуналног органа унутрашњих послова на чијем се подручју спроводи извршење.

Ако не може бити речи о хуманизацији смртне казне тамо где се она прихвата као нужа у заштити друштва, мислимо да може да се хуманизује извршење смртне казне.

Ако је тачан закључак да се друштво не свети осуђеном, да га усмрћење не поправља и да његова смрт не застрашује, онда ништа не стоји на путу да се осуђеном пружи могућност да себи сам суди, да сам себе усмрти не приморавајући друштво да то учини. Ма колико на први поглед може изазвати негодовање мисао да на смрт осуђеном треба признати

право да изврши самоубиство, пракса показује да људи често управо самоубиством изравнавају свој рачун с друштвом, чак и када је извршено дело за које није предвиђена смртна казна, на пример, убиство на мах. Нису ретки случајеви да после уништења туђег живота извршилац диже руку и на себе, јер не види да треба да живи после онога што је другом учинио. Па нека и не буде некаквих моралних побуда тамо где се осуђени већ налази пред извршењем смртне казне. Прихватимо и сурову реалност да ће бити осуђених који ће прибећи самоуништењу из страха од извршења које предстоји. У сваком случају, објективно, самоуништењем осуђени ослобађа друштво од чина егзекуције.

Право на самоубиство на смрт осуђеног носи у себи и за осуђеног и за друштво дубоке хумане последице. Осуђени, који то право искористи, подразумевајући употребу еутаназивног средства, поштеђен је пре свега од насиља, без обзира на врсту, које мора да трпи егзекуцијом. Морално добија, јер над њим казна није извршена; његовом смрћу пре извршења гаси се и поступак извршења и тиме он избегава крајњу деградацију своје личности. И породици је лакше. Сећање на његов злочин, еквипарира сећање да се добровољно искупио. Може се у томе ићи и корак даље при садашњем стању науке у трансплантацији органа, и осуђеном дати прилика да на његов захтев својом смрћу послужи продужењу живота других.

Разлози хуманости не изостају ни на другој страни. Ако осуђени своје право искористи, друштво се ослобађа монструозног чина егзекуције. Тај чин јесте и мора да буде монструозан за непосредне извршиоце. Хумано друштво с правом искључује могућност да тај терет превали на професионалног извршиоца-крвника, и налази разна решења да извршење казне падне у део унапред неодређеним лицима. Проналазе се начини да извршилац и не види последице своје радње, као код електрокуције и гасне коморе, или, да се приликом стрељања не зна у којим пушкама је убојна муниција — све то са циљем да се олакша морални положај извршилаца. Стога би се и извршење казне над осуђеним који није искористио своје право на самоуништење сводило на један изузетак више, на осуђеника који до краја остаје равнодушан према свему, па и према оном чему излаже извршиоца казне која се над њим спроводи.

Признањем права на смрт осуђеног да изврши самоубиство отвара се и нов, истина не правни већ друштвено-политички поглед на етичку садржину овог права, који у себи носи могућност моралног измирења између извршилаца најтежих дела и друштва. У савременом свету, који се толико оптужује за отуђење личности и у коме моралне вредности људских односа не силазе тако често са катедри науке о етици да у материјализованости тих односа унесу међу људе осећање припадања заједници — управо у оваквој хуманизацији извршења смртне казне леже неслућене могућности оплемењавања личности. Свака смртна казна привлачи изузетну пажњу средине у којој се изриче, и њено извршење увек погађа оне са најтананијим осећањима за туђу патњу и трпљење. Отвара се једно, помало заборављено поглавље историје друштва, мање отуђеног од данашњег — античког друштва, чији је хуманитет омогућавао да осуђеник испи-

је отров. Још и данас високо стоји пример моралне чврстине Сократове да се повинује осуди већине, без обзира што је уверен да није крив.

Разуме се, ту је и друго питање које прелази оквире правних разматрања хуманизације извршења смртне казне: изналажење најпогоднијих еутаназивних средстава, не само фармацеутских него и психолошки најпогоднијих. Медицинска наука би имала да одреди оне услове у хуманизацији извршења смртне казне који према садашњем стању те науке омогућавају психолошку припремљеност и аперцепцију леталне дозе, те да се ти услови уграде у правила о извршењу ове најтеже казне, када већ она, за несрећу, постоји.

Др Миленко Јовановић